

UDK 27-22-312.47-587.5-57(469)

Primljeno: 22. 2. 2018.

Prihvaćeno: 26. 6. 2018.

Izvorni znanstveni rad

IZAZOV POVIJESTI U FATIMSKOJ PORUCI

Valerija Nedjeljka KOVAČ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

valerija.kovac13@gmail.com

Sažetak

U članku se istražuje shvaćanje povijesti u fatimskoj poruci pod vidom Božjeg poziva čovjeku da bude njegov suradnik. Pokazuje se da povijest nije pesimistički determinirana negativnim silama zla, nego predstavlja izazov ljudima da je svojim životom i djelovanjem oblikuju u svjetlu Božjeg poziva na obraćenje. Ta se teza u članku razrađuje u nekoliko vidova: naglašava se da se Bog po proročkoj karizmi marijanskih ukazanja pokazuje prisutnim u povijesti; analizira se način na koji Marija ima udjela u povijesti kao prenositeljica Božjih poruka ljudima – pod vidom brižnosti, opomene i hitnosti obraćenja; iščitavaju se »znakovi vremena« u fatimskoj poruci, s napomenom o njihovoj ponekad preuskoj interpretaciji; promišlja se na koji je način čovjek pozvan preuzeti odgovornost za povijest čovječanstva. Konačno se iz fatimske poruke »filtrira« samo poimanje ljudske povijesti: ona se realizira u ambivalentnoj prisutnosti dobra i zla, ali uslijed Božjeg spasenjskog djelovanja zagaraniran joj je pozitivan eshatološki ishod.

Ključne riječi: Fatima, Marija, ukazanja, povijest, Božje djelovanje, znakovi vremena, grijeh, obraćenje.

Uvod

»Fatima, sa svojom poznatom tajnom bez sumnje je najproročkija od svih suvremenih ukazanja, s konkretnim aluzijama na ratove, podjele, tragedije.« Tako je kardinal Angelo Amato opisao značenje Fatime u svojem osvrtu u *L'Osservatore Romano*, čiji naslov nije manje dramatičan: »Nema se s čime šaliti

u tajnama Fatime¹. Poruka Fatime, nesumnjivo više nego druge marijanske poruke, intenzivno se tiče konkretne ljudske povijesti, i to na prvi pogled u prilično pesimističnoj perspektivi. Marija je i ranije svoju prisutnost objavljivala posebno u teškim vremenima. No, s obzirom na povijest učinaka i interpretacija, fatimska poruka uistinu ima posebno mjesto, možda upravo zbog toga što je vrlo snažno povezana s konkretnom poviješću i njezinim događanjima, na koje dramatično aludira. Kao i u ostalim svojim ukazanjima, Marija u Fatimi ponajprije čovječanstvu objavljuje duhovnu poruku, ali ta poruka, barem u prvom dojmu, snažno upućuje na moguća neposredna zbivanja i tijek povijesti. Usto, nije moguće oteti se dojmu da se vizije tih zbivanja, barem što se tiče izričajne forme, snažno oslanjaju na biblijsku apokaliptičnu dramaturgiju.² Dobar broj marijanskih ukazanja, a posebice ona u Fatimi, bila su tumačena kao jedna vrsta navještaja kraja vremena u neposrednom eshatološkom smislu te riječi: posljednji sud bi bio blizu i započeo bi kraj svijeta, a nerijetko se apokaliptični opisi katastrofa, koje i sinoptička evanđelja naznačuju, rabe kao navjestitelji tog svršetka.³ Konačno, sama činjenica da je treći dio tajne ostao desetljećima skriven, još više je asocijala fatimsku poruku s često apokaliptički shvaćenom poviješću čovječanstva, ne samo zato što su se razvijale različite kontroverzne interpretacije o tome što bi se moglo zbiti u posljednjim vremenima nego i zbog toga što se zanimanjem za treći dio »tajne« pokazalo koliko je ljudima ipak stalo do povijesti svijeta i vlastite sudbine u njoj da su barem u tom jednom završnom slučaju otvoreni za mogućnost intervencije nadnaravnog u vlastitu zemaljsku egzistenciju.

Ta ljudska otvorenost prema božanskom u povijesti za samo kršćanstvo nije ništa novo, nego čini temelj njegova shvaćanja odnosa Boga i čovjeka. Zapravo je Božji odnos prema ljudskoj povijesti specifikum biblijsko-kršćanskog iskustva i teologije. Bog Izraela i Bog Isusa Krista u povijesti se objavljuje, uspostavlja odnos s narodom i pojedinim čovjekom, djeluje u povijesti, i konač-

¹ Angelo AMATO, C'è poco da scherzare nei segreti di Fatima, u: *L'Osservatore Romano*, 7. V. 2015.; <http://www.osservatoreromano.va/it/news/ce-poco-da-scherzare> (21. III. 2017). Usp. Tarcisio BERTONE, Presentazione, u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, Il messaggio di Fatima, u: *Enchiridion Vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede*, XIX, Bologna, 2004., § 976, 524.

² O tome detaljnije vidi studiju: Franco MANZI, Le profezie apocalittiche di Fatima. Echi biblici e discernimento delle visioni del 13 luglio 1917, u: *Scuola Cattolica*, 138 (2010.), 193–223, u: www.latheotokos.it/programmi/FrancoManzi.pdf (21. III. 2017).

³ Usp. Theodor KOEHLER, Ultimi tempi, tempi nuovi. Un »perché« delle apparizioni della Madonna alla svolta dei tempi, u: Antonio GENTILI (ur.), *Maria e la fine dei tempi. Approccio biblico patristico e storico*, Città Nuova, 1994., 232–233.

no se sam osobno »upovijestio«. ⁴ Na iskustvu njegove prisutnosti u povijesti temelji se kako židovska tako i kršćanska vjera u Boga, njegovu svemogućnost i providnost. »Izabranje, obećanje, oslobođenje, savez«, ali isto tako »opomena, kazna i srdžba« samo su neki od pojmova kojima se u Starom zavjetu izražava logika Božjeg djelovanja u povijesti izraelskog naroda. U Novom zavjetu ono se produbljuje događajima kao što su Kristovo utjelovljenje, ljubav, križ, žrtva, uskrsnuće, kraljevstvo Božje itd. Tako se u biblijskoj perspektivi ljudska povijest interpretira kao povijest spasenja, kao mjesto u kojem je Bog ostvario spasenje čovjeka. ⁵ Biblijsko-kršćanskoj posebnosti, nadalje, ne pripada samo takva interpretacija prošlosti povijesti u kojoj je Bog na definitivnan način ostvario spasenje čovjeka po svojem Sinu Isusu Kristu. Bio bi to deizam kršćanskog predznaka ako vjernik ne bi bio uvjeren u Božje djelovanje i prisutnost i u sadašnjoj povijesti svijeta nakon zemaljskog života Isusa Krista. I to ne samo u jednom antičkom, mitskom poimanju povijesti, koje je bilo otvoreno izravnim božanskim intervencijama nego i u suvremenom antropocentričnom razumijevanju povijesti, koja se, primjerice prema Richardu Schaeffleru, može opisati kao »slijed promjena ljudskih životnih okolnosti, ukoliko na tim promjenama bitno imaju udjela slobodne odluke i ukoliko ih možemo rekonstruirati po interpretaciji svjedočanstava. Pritom termin 'slijed' naznačuje da pojedini događaji samo na temelju međusobne povezanosti imaju karakter povijesti. Bitan udio slobodnih odluka razlikuje povijest od prirodnoga procesa [...]. Utoliko je povijest ograničena na promjene koje su (su)uzrokovali ljudi, dok se o jednoj 'povijesti prirode' može govoriti samo u prenesenom smislu.« ⁶ Danas se, dakle, povijest ponajprije shvaća iz antropološke perspektive kao tijek događaja koji nisu određeni samo zakonima prirode nego bivaju oblikovani ljudskim slobodnim odlukama i djelovanjem. Glavni subjekt povijesti u suvremenom razumijevanju je sam čovjek, koji stvara povijest time što snagom svoje slobode može djelovati s prirodnim zakonima i onkraj njih oblikovati tijek svijeta. Taj suvremeni antropološki i sekularizirani pojam povijesti često potiskuje

⁴ Usp. Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji*, Zagreb, 1990., 80.

⁵ Pritom treba izbjegavati doslovnost i potpuno poistovjećivanje ljudske povijesti i povijesti spasenja. U povijesti čovječanstva nije moguće utvrditi na vidljivo očit način linearno-progresivni, planski napredak povijesti spasenja, jer se Božje djelovanje pokazuje na dijalektičan način i u znakovima, a ljudska povijest uključuje ne samo spasenje nego i stvarnosti kao što su nevjera, grijeh, patnja, nepravda, a koje povijest vode u propast. Usp. Alfons WEISER, *Heilsgeschichte*, u: Walter KASPER (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, IV, Freiburg – Basel – Wien, 1995., stupac 1336–1339.

⁶ Richard SCHAEFFLER, *Geschichte, Geschichtlichkeit*, u: Walter KASPER (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, IV, 553.

vjeru u Božju providnost, u trajnu Božju moć i djelotvornost u povijesti. Time se dira u srž biblijske i kršćanske slike Boga i njegova odnosa prema ljudskoj povijesti. Kršćanska vjera nije tek spekulativna zaokupljenost samo bezvremenskim vječnim Božji naumom pred kojim sve povijesno postaje prolazno i relativno nego je bitno ukorijenjena u Božju povijest spasenja, na temelju koje, iz perspektive Božjeg djelovanja ovdje i sada, interpretira i današnje vrijeme.

Ta nužna otvorenost traganju za Božjom prezentnošću upravo u jednoj dramatičnoj i nepravocrtnoj dinamici povijesti vodi nas do trećeg dijela naše uvodne perspektive, koji nam pomaže iščitavati fatimsku poruku, a to su »znakovi vremena«. Tu je kategoriju na poseban način promovirao Drugi vatikanski koncil. Uspoređujući s njim govor Prvoga vatikanskog koncila o Božjoj nadnaravnoj intervenciji u povijesti, jasno je vidljiva novost pristupa i odnosa Crkve prema svijetu. »Znakovi vremena« tumače se kao »mjesta« djelovanja Božjeg Duha u povijesti te stoga ne začuđuje kada Koncil izričito kaže da je dužnost Crkve »tražiti znakove vremena i tumačiti ih u svjetlu evanđelja«⁷.

Navedena razmišljanja dovode nas do zaključka da je opravdano pitati se kakva se važnost i predodžba povijesti može iščitati iz fatimske poruke. Odgovor ćemo davati postupno time što ćemo istražiti kako su u fatimskoj poruci poimana sva tri elementa koji čine povijesno zbivanje: Bog i njegovo djelovanje u povijesti, zatim čovjek kao subjekt povijesti te konačno sama stvarnost ljudske povijesti i njezina interpretacija. Pritom će nam kao temelj istraživanja služiti sam sadržaj fatimske poruke i njezin teološki komentar koji je 2000. godine objavila Kongregacija za nauk vjere.⁸ Iz te trostruke perspektive čini nam se prikladnim pitanje povijesti u fatimskoj poruci obraditi u sljedećim koracima: proročku dimenziju marijanskih ukazanja povezati s Božjim djelovanjem u povijesti; analizirati kako Marija na način brige i opomene ima udjela u povijesti kao prenositeljica Božjih poruka ljudima; iščitati »znakove vremena« u fatimskoj poruci, s napomenom o njihovoj ponekad preuskoj interpretaciji; pokazati na koji je način čovjek pozvan preuzeti odgovornost za povijest čovječanstva. Konačno, iz fatimske poruke iščitati samu stvarnost ljudske povi-

⁷ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS). O razlici tumačenja Božje prisutnosti i djelovanja u povijesti na Prvom vatikanskom koncilu i Drugom vatikanskom koncilu vidi opširnije u: Peter HÜNERMANN, *Gottes Handeln in der Geschichte. Theologie als Interpretatio temporis*, u: Michael BÖHNKE I DR. (ur.), *Freiheit Gottes und der Menschen*, Festschrift für Thomas Pröpfer, Regensburg, 2006., 109–114.

⁸ Usp. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Il messaggio di Fatima*, §§ 974–1021, 525–569.

jesti: ona se realizira u ambivalentnoj prisutnosti dobra i zla, ali uslijed Božjeg djelovanja zagarantiran joj je pozitivan eshatološki ishod.

1. »Privatna objava« – način Božjeg djelovanja u povijesti

Ono principijelno što marijanska ukazanja u Fatimi neizravno potvrđuju jest činjenica da Bog i danas djeluje u ljudskoj povijesti. Protivno svakom pa i sublimiranom kršćanskom deističkom ili agnostičkom pogledu, iz Fatimske poruke, kao i iz ostalih marijanskih ukazanja, postaje očevidno da se Bog i danas »miješa« u ljudsku povijest. Fatima iznosi na vidjelo i podsjeća na ono što je u suvremenom tehnički i prirodoznanstveno oblikovanom mentalitetu sve teže prihvatiti, a to je da Bog i danas djeluje u svijetu i njegovoj povijesti. Njegovo djelovanje u povijesti tu se najprije pokazuje u redu posredne i privatne objave: Bog se po Mariji objavljuje izabranim pojedincima da bi oni prenijeli njegovu poruku čovječanstvu. Taj dar privatne objave ne usavršuje objavu Krista niti donosi neku sadržajnu novost, nego je aktualizira s ciljem pomoći vjernicima da u svojem konkretnom vremenu dublje iz nje žive.⁹ Tako Bog po odabranim osobama govori cijeloj Crkvi u njezinim vremensko-povijesnim okolnostima. Tadašnji prefekt Kongregacije za nauk vjere Joseph Ratzinger, kao i drugi teološki tumači fatimske poruke, u tom kontekstu upućuje na karizmu proroštva kojom Bog obdaruje pojedince za dobro Crkve u određenom povijesnom trenutku. Smisao proroštva povezuje s biblijskim značenjem te naglašava kako njegova svrha nije gatanje ili faktičko pretkazivanje budućnosti, nego tumačenje Božje volje u sadašnjosti, a koja pokazuje pravi put u budućnost.¹⁰ Tomu bismo dodali da je u fatimskoj poruci prisutna u određenom vidu i dimenzija predviđanja, u smislu da se u njoj upozorava na nešto što se može dogoditi u ljudskoj povijesti po logici uzročno-posljedičnog povezivanja, to jest kao posljedica čovjekova djelovanja. Nadalje, proroštvo u privatnoj objavi Ratzinger povezuje s kategorijom znakova vremena. »Tumačiti znakove vremena u svjetlu vjere znači prepoznati Kristovu prisutnost u svakom vremenu. U privatnim objavama koje je Crkva priznala – dakle i u Fatimi – riječ je o sljedećem: pomažu nam da shvatimo znakove vremena i da u vjeri nađemo pravi odgovor na njih.«¹¹ Na temelju tumačenja Marijinih ukazanja u Fatimi kao privatne objave te njihova povezivanja s darom proroštva i čitanjem znakova vre-

⁹ Usp. Joseph RATZINGER, *Commento teologico, u: Enchiridion Vaticanum*, XIX, § 1003, 558.

¹⁰ Usp. *Isto*, § 1007, 560.

¹¹ *Isto*, § 1007, 561.

mena vidljivo je kako Bog djeluje i u sadašnjosti povijesti. Bog se ne objavljuje na način da izravno intervenira u suvremenu ljudsku, društvenu i političku povijest, proizvedeći određena zbivanja koja bi se na verifikabilan način percipirala kao zaokret, prijelom, remećenje ili diskontinuitet trenutnog odvijanja povijesti i tako se ljudima osjetilno i razumski pokazala očevidnost Božje prisutnosti. Bog izabranim pojedincima (a i njima opet na pozitivno nedokaziv način) daruje duhovnu sposobnost da u već postojećoj povijesti i zbivanjima uočavaju njegovu prisutnost i otkrivaju poslanje Crkve.

U našem smjeru traganja za Božjim djelovanjem u povijesti prema fatimskoj poruci, zanimljivo je razmisliti i o izabranim primateljima Božje objave. Bog se objavljuje djeci, što nije rijedak slučaj u marijanskim ukazanjima. Joseph Ratzinger u svojem komentaru tu činjenicu tumači antropološkim argumentom: djeca su privilegirani primaoci nutarnjih vizija, jer im duša nije odviše promijenjena, njihova duhovna sposobnost percepcije nije puno umanjena.¹² Tomu bismo dodali još jedan razlog za Božji odabir djece kao prenositelja Marijine poruke. U usporedbi s odraslim ljudima kao dorašlim i odgovornim subjektima vlastita života i života društva, biti dijete znači biti nemoćan, malen, potreban rasta i dozrijevanja, ovisan o odraslima. Gledano iz perspektive stvaratelja ljudske povijesti, djeca su ona koja nemaju utjecaja na društvo i zbivanja u njemu, jer se čini da su njegovi protagonisti samo odrasli ljudi – snažni, samostalni i uspješni, sposobni pokretati i voditi zbivanja u povijesti. Djeca, kao ni stariji i bolesni ljudi, nisu u mogućnosti mijenjati povijest nekog naroda, društva, čovječanstva, nego su joj izručena time što su izručena odraslima koji je stvaraju. Izbor djece kao prenositelja Božje poruke pokazuje da Bog ima svoju obrnutu logiku odabira ljudi za svoje naume. Bog odabire malene, »siromahe«, nemoćne u poretku ovog svijeta i oni postaju privilegirani Božji protagonisti. Pritom Bog ne poništava dječje »biti dijete« kao način egzistencije (to se vidi po tome što djeca po sebi nisu potpuno razumjela Marijinu poruku),¹³ nego ih upravo u njihovu »biti dijete« poziva i osposobljava da pokrenu odrasle na promjenu ponašanja i zbivanja.

2. Marijina uloga u povijesti: brižnost, opomena i hitnost

Zbog učestalosti marijanskih ukazanja, manje onih službeno priznatih a više onih još nepriznatih, nezaobilazno se otvara pitanje: Zašto Bog govori lju-

¹² Usp. *Isto*, § 1009, 562.

¹³ Upravo taj dječji način egzistencije u današnjem je društvu potrebno sačuvati. Mnogi su primjeri tendencija da se djecu nauči ponašati i razmišljati na način odraslih.

dima upravo preko Marije? Poznati mariolog Stefano de Fiores navodi za to nekoliko motiva. Prvi razlog je u samom liku Marije, pa tako on kaže: »Povijesno-spasenjski i teološki identitet Marije ostaje onaj službenice Gospodnje, uvijek raspoložive da ispuni i prenese Božju volju, i s njime identitet majke učenika, koja ih ne može napustiti u zemaljskom hodu dok ne dospiju u blaženu domovinu.«¹⁴ Drugi razlog je u tome što Marija nije samo privatna osoba, nego, na tragu Hansa Ursa von Balthasara, prototip Crkve. U njoj je na egzemplaran način vidljivo ono što Bog očekuje od svoje Crkve, želeći je kao svoju suradnicu.¹⁵ Konačno, za našu temu vrlo je značajan treći razlog: sama potreba vremena, u ovom slučaju »najkrvavijeg stoljeća povijesti« jer upravo po Mariji Bog želi pokazati svijetu svoje majčinsko i suosjećajno lice.¹⁶ Ukazanja zapravo pokazuju da Marija trajno ostaje povezana s ljudskom poviješću u njezinu usmjerenju prema eshatološkom cilju.¹⁷ Kao jedna od nas, ali potpuno predana Božjoj volji, ona nije samo u nebeskom »zajedništvu svetih« nego ni kao proslavljena ne napušta one koji se još nalaze u povijesnom hodu te ostaje Božja posrednica koja ih usmjerava prema konačnom zajedništvu s njim. U tom smislu i sama Marijina ukazanja mogu se smatrati znakom vremena u povijesti, Božjim darom čovječanstvu, jer po njoj Bog na »ljudski« način »podsjeća« ljude na svoj spasenjski naum, koji je na Mariji već egzemplarno ostvaren.

Na toj pozadini Marijine trajne povezanosti s ljudskom poviješću može se bolje razumjeti gotovo jednaka tipologija Marijinih eksplicitnih poruka u njezinim ukazanjima, u kojima Andreas Fuchs na poseban način prepoznaje dvije konstante: brižnost i opomenu.¹⁸ Te dvije značajke daju se jasno uočiti i u fatimskoj poruci. Marijina zabrinutost za čovječanstvo pokazuje se najprije u njezinu otkrivanju mogućih dramatičnih tijekova sadašnje povijesti na vidljivoj društveno-političkoj razini. Zatim, ona pruža vjernicima konkretnu

¹⁴ Stefano DE FIORES, *Perché le apparizioni di Maria. Significato delle apparizioni mariane nel nostro tempo*, Cinisello Balsamo, 2011., 13.

¹⁵ Usp. *Isto*, 43s.

¹⁶ Usp. *Isto*, 51s.

¹⁷ Zanimljivo je da je znanstveno-popularni časopis *National geographic* u jednome svojem naslovnom članku, Mariji upravo zbog njezinih mnogobrojnih priznatih i nepriznatih ukazanja (iako bez njihove teološke refleksije) te zbog njezina veoma raširena štovanja, po kojem vjernici diljem svijeta traže njezinu blizinu, dao naslov »Najmoćnija žena na svijetu«. Usp. Maureen ORTH, Djevica Marija: najmoćnija žena na svijetu, u: *National geographic*, prosinac 2015., 20–45.

¹⁸ Usp. Andreas FUCHS, *Mariologie und »Wunderglaube«. Ein kritischer Beitrag zur spiritua-litätstheologischen Valenz der Mariophanie im Kontext humanwissenschaftlicher Fragestellung*, Regensburg, 2009., 31–32.

pomoć time što savjetuje djecu kako izbjeći opasnosti koje prijete. Ti su načini duhovne naravi: molitva krunice, posveta njezinu Bezgrešnom Srcu, pokora, klanjanje – jer je, zapravo, i pravi razlog vidljivih povijesnih nevolja onaj duhovni: grijeh, uvreda Boga, bezbožnost. S Marijinom brižnošću isprepleten je i moment opomene. Marija opominje time što izravno ukazuje na dramatične posljedice odvrćanja i protivljenja ljudi Bogu. Taj vid često je bio razlogom da se fatimska poruka protumači ne kao poruka radosti, nego kao poruka pesimizma (vizija pakla, smrt pape i mučeništvo kršćana, izbijanje novoga strašnijeg rata itd). No, takvi se momenti ne mogu promatrati izolirano kao fatalistička pretkazivanja, nego u horizontu Marijine majčinske i proročke službe, koja je hermeneutički ključ za tumačenje njezine poruke. Marija ne naviješta određene događaje da bi potencirala strah i rezigniranost zbog moguće predstojeće propasti, nego moguće katastrofe uvijek objašnjava u njihovu uzroku (zašto bi se mogle dogoditi) i načinu kako ih je moguće spriječiti. Zato je Marijina poruka praćena zahtjevom za osobnim obraćenjem koje može promijeniti tijek povijesti tako što će promijeniti način razmišljanja i djelovanja ljudi. Navedenim karakteristikama Marijinih ukazanja dodali bismo i treću, a to je naglasak na hitnosti u Marijinim porukama. Obraćenje je hitno, već sada nužno i neodgodivo potrebno, jer je to jedini efikasan način za stvarni zaokret čovječanstva od vlastite propasti.

Nadalje, u fatimskoj poruci možemo iščitati mjesto same Marije u ljudskoj povijesti. Marija se najprije pokazuje kao prisutna među ljudima, »uživljena« u njihovu dramatičnu povijesnu egzistenciju. Marija se brine, opominje, upozorava, poziva na obraćenje – sve su to pokazatelji njezine snažne duhovne povezanosti s ljudima. Istodobno Marija se pokazuje kao natpovijesna, kao ona koja ide ispred čovječanstva, kao prototip čovjeka i Crkve, kao ona koja je već u Božjoj vječnosti. Njezin natpovijesni značaj dodatno pojačavaju »vizualni efekti«: Marijina ukazanja djeci prate pojave sjajnog svjetla, munja, čuda sa Suncem; njezin je lik prikazan u sjajnoj bijeloj odjeći; djeci se predstavila kao ona koja »dolazi s neba«. Marija tako s jedne strane pokazuje Božju i svoju solidarnost s ljudima, a s druge strane predstavlja Božju snagu, koja je iznad drame povijesti i koja se suprotstavlja zlu i razaranju. U svoj dramatičnosti njezine poruke iskazane u Fatimi, Marija se pokazuje kao pobjednička »žena Apokalipse«, kao veliki znak konačne Božje spasenjske pobjede nad grijehom i zlom. Nije pretjerano reći da upravo fatimska poruka na poseban način daje vidjeti da je ljudska povijest u svojem hodu prema Božjoj vječnosti marijanski označena. Ili kako to slikovito sažima kardinal Amato: »Marija je zvijezda mora, koja prati Crkvu i čovječanstvo u olujnom prijelazu povijesti, potičući u

srcima vjernika snage dobra, koje neutraliziraju i pobjeđuju devastirajuće napade ljudi i perverzних ideologija.«¹⁹

Nadalje, možemo uočiti da papa Ivan Pavao II. u svojoj interpretaciji fatimske poruke u svjetlu pretrpljenog atentata Mariji pridaje još jednu ulogu u povijesti, koja u samim porukama ukazanja nije direktno izrečena. Riječ je o izravnoj Marijinoj intervenciji u jednom konkretnom događaju u povijesti. Ivan Pavao II. je nakon atentata 13. svibnja 1981. godine, koji se smatra prijelomnim za njegov pontifikat, zatražio čitanje trećeg dijela fatimske tajne, a Marijinu prisutnost je otad još intenzivnije smatrao neophodnom za hodočašće Crkve kroz povijest prema vječnosti. Još jedan korak dalje poduzeo je 1994. godine, kada je u Poliklinici Gemelli ustvrdio da »je bila jedna majčinska ruka koja je vodila putanju metka, a papa u smrtnoj borbi, prevezen u Polikliniku Gemelli, zaustavio se na pragu smrti«²⁰. Još je u jednom širem teološkom kontekstu papa protumačio taj događaj, pa je rekao da se »možda atentat na Trgu svetog Petra trebao dogoditi upravo 13. svibnja 1981. na godišnjicu prvih ukazanja u Fatimi da bi sve postalo prozirnije i razumljivije, da bi se Božji glas, koji u ljudskoj povijesti govori u 'znakovima vremena' jednostavnije mogao čuti i razumjeti«²¹. Kod Ivana Pavla II. riječ je o realnoj aktualizaciji jedne od vizija fatimske tajne (pad na zemlju »čovjeka u bijelom«) te o priznavanju izravne Marijine intervencije u jednom sasvim konkretnom događaju, kojom je ona »preusmjerila« tijekom povijesti na dobro: ponajprije papine osobne povijesti, ali i povijesti čovječanstva.

Marijina uloga u povijesti, kako se može zaključiti iz fatimske poruke kao i iz drugih dosadašnjih ukazanja, nije samo informativnog karaktera. Ona nije tek Božja »glasnogovornica« u smislu da čovječanstvo informira ili mu najavljuje ono što se nepromjenjivo ima dogoditi u sadašnjoj povijesti. Kao Božja »glasnogovornica« i kao primjer čovječanstvu, Marija brižno upozorava na opasnosti i suživljeno poziva na hitno obraćenje kao jedini način da ljudi promijene svoje ponašanje i time tijekom povijesti, da se ne dogodi ono što se može dogoditi, ako ljudi i dalje nastave činiti grijeh i zlo.

¹⁹ Angelo AMATO, *C'è poco da scherzare nei segreti di Fatima*.

²⁰ GIOVANNI PAOLO II, *Meditazione con i Vescovi italiani dal Policlinico Gemelli* (13. V. 1994.), u: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/pont_messages/1994/documents/hf_jp-ii_mes_19940513_episcopato-italiano.html (31. III. 2017).

²¹ JOHANNES PAUL II, *Die Schwelle der Hoffnung überschreiten*, Vittorio Messori (ur.), Hamburg, 1994., 159.

3. »Znakovi vremena« u fatimskoj poruci – pitanje interpretacije

Uglavnom postoji suglasje u tome da su u fatimskoj poruci sadržane simboličke vizije, u kojima je na zgusnut način predstavljeno vrijeme i povijest, i da iz tih vizija nije moguće rekonstruirati jedan kronološki, politički i društveno vidljivi povijesni slijed događanja.²² To je zacijelo neosporivo kao temeljni hermeneutički princip iščitavanja poruke fatimskih tajni. Međutim, neki su sadržaji na poseban način prožeti dimenzijom povijesnoga realizma pa ih ne bi trebalo ograničiti samo na simboličko značenje nego ih valja promatrati i u pogledu mogućeg izravna doticaja s konkretnim zbivanjima u povijesti. Takvo povezivanje nije moguće ostvariti na način doslovne aplikacije fatimskih vizija na realne događaje. Takvih pokušaja je dosad bilo i previše u raznim nekritičkim interpretacijama. Prikladnijim nam se čini poći od neodvojivosti simbola od stvarnosti te simboličke vizije fatimske poruke povezati s konkretnom poviješću sljedećim pitanjem: Koji se znakovi vremena, kao mjesta Božje konkretne prisutnosti u povijesti, mogu iščitati iz te poruke?

Uporaba pojma »znakovi vremena« poznata je još u XIX. stoljeću. Tada je još rabljen u strogo eshatološkom značenju (poglavitno u protestantskoj interpretaciji), dok je već u pretkoncilsko vrijeme postojalo sociološko tumačenje »znakova vremena« kao oznake za jednu epohu i nastojanje da se prezentna povijest vrednuje kao teološko mjesto.²³ No, tek je po papi Ivanu XXIII. i na Drugome vatikanskom koncilu taj pojam dobio na teološkoj težini i popularnosti, podrazumijevajući ona zbivanja u povijesti po kojima se otkriva Božje djelovanje. Kako su, pak, na samom Koncilu postojali različiti naglasci u interpretaciji »znakova vremena«,²⁴ poslije Koncila nastala je jedna inflacija uporabe tog pojma pa su se njime mogla tumačiti vrlo različita zbivanja u suvremenoj povijesti. Stoga nam se čini korisnim vratiti se najprije na razumijevanje »znakova vremena« kako je predstavljeno u *Gaudium et spes* 4, u tom sadržajno najnosivijem tekstu relevantnom za taj pojam. Na pozadini GS 4 i radova odgovarajuće potkomisije Koncila Peter Hünemann tumači da su znakovi vremena »oni fenomeni, koji po svojoj općenitosti i učestalosti karakteriziraju jednu epohu i po kojima se izražavaju nevolje i želje suvremenog čovječanstva«²⁵. Da bi neki događaji bili »znakovi

²² U tom smjeru ide i Ratzingerovo tumačenje treće Fatimske tajne. Usp. Joseph RATZINGER, *Commento teologico*, §§ 1012–1020, 563–569.

²³ Usp. Giuseppe RUGGERI, *Zeichen der Zeit. Herkunft und Bedeutung einer christlich-hermeneutischen Chiffre der Geschichte*, u: Peter HÜNNERMANN (ur.), *Das Zweite vatikanische Konzil und die Zeichen der Zeit heute*, Freiburg – Basel – Wien, 2006., 61.

²⁴ Usp. *Isto*, 64–66.

²⁵ Peter HÜNNERMANN, *Gottes Handeln in der Geschichte*, 126.

vremena« važna je, kako vidimo, najprije njihova faktička univerzalnost, odnosno raširenost koja se može zamijetiti u društvenoj dimenziji. Zatim je vidljivo da su ti događaji ambivalentni te ne moraju biti samo pozitivne pojave nego mogu pokazivati i nevolje čovječanstva. I onda kada se o negativnim fenomenima govori kao o »znakovima vremena«²⁶, za Hünermanna je važno da se paralelno s njima može uočiti i pozitivno djelovanje drugih ljudi. S jedne strane, trajnost i univerzalnost negativnih događaja podrazumijevaju da postoje društvene okolnosti i odnosi moći koji ih podržavaju. S druge strane, istodobno su uočljivi napori da se takvi negativni događaji uklone: zalaganja za ljudsko dostojanstvo, ljudska prava i humanost čovječanstva.²⁷ To su pozitivna nastojanja unutar negativnih pojava u kojima se može prepoznati Božja prisutnost. Peter Hünermann takvo tumačenje potkrepljuje analogijom s Isusovim nastupom u sinagogi u Kafarnaumu (usp. Lk 2,34): Isus ukazuje na mesijanske znakove u kojima se naviješta upravo nadvladavanje i ukidanje okolnosti Božje odsutnosti i istodobno kretanje prema konačnom miru i Božjoj pobjedonosnoj prisutnosti.²⁸ U XX. stoljeću Hünermann takva kretanja prema boljemu vidi u vapajima i težnjama mnogih naroda za priznavanjem ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, u rastu svijesti solidarnosti među ljudima, u borbi za slobodu vjere pod represivnim ideologijama. Ona se očividno manifestiraju u povijesti te dovode do novih boljih povijesnih uvjeta i humanizacije čovječanstva.²⁹ Hünermannova interpretacija pruža nam okvir za daljnji korak iščitavanja »znakova vremena« u samoj fatimskoj poruci.

Najprije se sama Marijina ukazanja u Fatimi mogu interpretirati kao »znak vremena«. Prije svega zbog njihova širokoga, univerzalnog značenja. Marija se ukazala samo djeci, njih troje, ali su zbog kasnije raširenosti značenja ukazanja i duhovnih učinaka po katoličkom svijetu ona dobila univerzalnu dimenziju. Također i sadržaj ukazanja opravdava to da ih se vrednuje kao »znak vremena«. Marijine poruke i pozivi tiču se univerzalne ljudske povijesti. Ona najprije upozorava na društveno-povijesne nevolje čovječanstva i moguće negativne ishode, ali istodobno usred njih otvara pozitivan vid kako promijeniti ljudsko ponašanje koje bi vodilo nadvladavanju postojećih nedaća i promjeni društveno-političkih okolnosti. Konačno, fatimska ukazanja su »znak vremena« i pod vidom univerzalnosti svojih učinaka. Ponajprije onih duhovnih, koji su se širom svijeta manifestirali ozbiljnim vrednovanjem više papa samog do-

²⁶ Usp. *Isto*, 126s.

²⁷ Usp. *Isto*, 126–127.

²⁸ Usp. *Isto*, 128–129.

²⁹ Usp. *Isto*, 130–131.

gađaja Fatime, posvetom cijelog svijeta Bezgrešnom Srcu Marijinu, molitvom krunice, hodočašćima i općenito većom senzibilnošću vjernika za solidarnost s onima u nevolji kao i za osobno obraćenje i pokoru. Zbog svojega dramatičnog prikaza ljudske povijesti, a posebice zbog duge tajnosti trećeg dijela tajne, fatimska poruka je i na društveno-političkom području naišla na širok odjek u svijetu, u smislu zanimanja ili radoznalosti ljudi za budućnost čovječanstva,³⁰ pa se službeno objavljivanje trećeg dijela tajne, koje je objavila Kongregacija za nauk vjere, uistinu moglo, kako je rekao i Joseph Ratzinger, učiniti razočaravajućim, jer njime na kraju nisu potvrđena mnoga pesimistička predviđanja.

U perspektivi »znakova vremena« potrebno je nadalje promotriti one događaje koje Marija spominje u svojoj poruci djeci i čovječanstvu: na prvom mjestu Rusiju i širenje njezinih krivovjerja širom svijeta, zatim progone Crkve i s time povezana stradanja pape i drugih vjernika. Oni se u službenom objavljivanju trećeg dijela tajne 2000. godine i pripadajućem komentaru smatraju njezinom glavnom društveno-političkom porukom. Tako primjerice kardinal Angelo Sodano započinje sa simboličkim karakterom trećeg dijela tajne. Ona »sadržava proročku viziju koja se može usporediti s onima Svetog pisma koje ne opisuju u fotografskom smislu detalje budućih događaja, nego sažimlju i svode na zajednički temelj činjenice koje se protežu u vremenu u jednom nedređenom slijedu i trajanju.«³¹ Već u sljedećoj rečenici nastavlja u drugom, puno realističnijem smjeru: »Fatimska vizija se na poseban način tiče borbe ateističkih sustava protiv Crkve i kršćana i opisuje neizmjernu patnju svjedoka vjere posljednjeg stoljeća drugog tisućljeća. To je nezaustavljiv *Via Crucis* predvođen papama dvadesetog stoljeća.«³² Svoje tumačenje dodatno potvrđuje autoritetom vidjelice sestre Lucije.³³ To fokusiranje fatimske poruke na ateistički komunizam kao na najvećeg neprijatelja vjere nerijetko se znalo zaoštreno potkrijepiti i činjenicom pokušaja ubojstva Ivana Pavla II. dana 13. svibnja 1981. godine. Sam Ivan Pavao II. za pad komunističkog režima nije samo jednom zahvalio pomoći Majke Božje. U tome smjeru čita se i jedan pomalo nedosljedan osvrt kardinala Sodana u službenom komentaru. Tadašnje 2000. godine,

³⁰ Kao što je primjerice »povezivanje« trećeg dijela fatimske tajne s atomskom krizom na Kubi i tadašnjom opasnosti od atomskog rata. Usp. Christian RUCH, Das »dritte Geheimnis« von Fatima – Ende eines Mythos?, u: https://www.kath.ch/inhttps://www.kath.ch/infosekten/text_detail.php?nemeid=6405fosekten/text_detail.php?nemeid=6405 (31. III. 2017).

³¹ Comunicazione di sua eminenza il card. Angelo Sodano segretario di stato di sua santità, § 996, 553. Isto naglašava i Tarcisio BERTONE, Presentazione, § 984, 530.

³² Comunicazione di sua eminenza il card. Angelo Sodano segretario di stato di sua santità, § 996, 553.

³³ Usp. *Isto*.

kad komunizam kao državni sustav u Rusiji i drugim europskim zemljama više nije postojao, kardinal s jedne strane konstatira da su se progoni kršćana nastavili u drugim dijelovima svijeta i nakon komunizma, a potom pomalo neočekivano dodaje da se čini kako događaji, na koje se odnosi treći dio fatimske tajne pripadaju prošlosti, misleći očito na propast komunizma.³⁴ Iz sveg rečenog dobiva se dojam da se povijesno-konkretna vrijednost fatimske poruke previše ograničila samo na komunističku borbu protiv Crkve i kršćana, kao dominantnog »znaka vremena«.

Zbog takva ponekad suženog fokusiranja na ateistički komunizam postavlja se pitanje o doseg i interpretaciji fatimske poruke za današnje postkomunističko vrijeme, ne samo na simboličkoj razini nego i za konkretni povijesni trenutak i njegove »znakove vremena«. Problem interpretacije ne javlja se samo zbog toga što se i nakon objavljivanja »treće tajne« pojavljuju različita dodavanja njezina tobožnjeg sadržaja (pa se sugerira da ona još nije do kraja otkrivena³⁵), nego i iz teološke perspektive to implicitno »zatvaranje« čitanja fatimske poruke unutar određenih zbivanja u povijesti čovječanstva pokazuje svojevrsnu nedosljednost. Ponajprije zato što se u službenim komentarima više puta ističe da je riječ o proročko-simboličkoj zgusnutosti događaja, koji se ne mogu rastegnuti na konkretan kronološki pravac tijekom povijesti te da svaki element ne mora imati konkretan povijesni smisao.³⁶ To znači da simbolička vrijednost fatimske poruke ima svoju relevantnost u stvarnosti ali istodobno nadilazi pojedine povijesne događaje i trenutke i ne može se na njih ograničiti. U protivnom bi se samoj poruci oduzela mjerodavnost za razumijevanje daljnje ljudske povijesti i Božje prisutnosti u njoj. Međutim, naglašenim povezivanjem fatimske poruke s padom komunizma, kao jednim povijesno prošlim događajem, upravo se to čini. Neizravno joj se oduzima proročka simboličnost i mjerodavnost za razumijevanje daljnega tijeka povijesti i njezinih zbivanja. Ostaje, dakle, neriješena napetost između simboličke vrijednosti fatimske poruke, koja nadilazi povijesnu fragmentarnost, i njezina ograničavanja na jedno povijesno razdoblje u ponekim komentarima. Kako god bilo, fatimsku poruku nije moguće reducirati na prognoziranje budućih događaja, ali isto tako ona se ne može vezati samo za

³⁴ Usp. *Isto*, § 998, 555.

³⁵ Godine 2016. papa emeritus Benedikt XVI. još jednom je potvrdio da je potpuno objavljena cijela fatimska poruka. Usp. Il papa emerito Ratzinger: Completamente svelato il terzo segreto di Fatima, u: <http://www.famigliacristiana.it/articolo/il-papa-emerito-ratzinger-completamente-svelato-il-terzo-segreto-di-fatima.aspx> (20. IV. 2017).

³⁶ Usp. Comunicazione di sua eminenza il card. Angelo Sodano segretario di stato di sua santità, § 996, 553; Joseph RATZINGER, *Commento teologico*, § 1000, 556; § 1010, 562.

prošle događaje. Jer obje krajnosti oduzimaju joj njezin proročko-simbolički karakter po kojemu ona jest i ostaje ključ čitanja ne samo dogođene povijesti nego i one koja se sada ostvaruje i koja tek dolazi.

Čini nam se da je u službenim komentarima iz 2000. godine najčešće samo implicitno priznato da fatimska poruka svojom simboličnošću nadilazi povijesno razdoblje komunističkog ateizma onda kada se upozorava da se progona kršćana i danas nastavlja.³⁷ Međutim, da fatimska vizija o progona kršćana dotiče širu povijest u njezinoj prošlosti i sadašnjosti, jasnije je izraženo u osvrtu kardinala Amata u *L'Osservatore Romano*, koji u širem povijesnom rasponu govori o tragičnom vremenu za kršćanstvo i njegovim velikim progonima: »Bez uzimanja u obzir dva svjetska rata, najtragičnije postaje toga evanđeoskog *Via crucis* bile su po redu genocid nad Armencima, meksička represija, španjolski progona, nacistički masakri, komunistička istrebljenja i u tome prvom dijelu trećeg tisućljeća islamistički progona. Milijuni su žrtve zlih ideologija, koje su stvarale i još stvaraju konflikte, mržnje i razdore.«³⁸ Fatimska poruka je i danas važeća jer otkriva uzrok koji stoji u temelju svih tih tragičnih događaja. Ona »na način vizije evocira tu dramu, otkrivajući veo s konkretnih povijesnih zbivanja, prema dobrohotnoj Božjoj providnosti koja se suprotstavlja zlokobnoj volji zloga od strane neprijatelja dobra, koji, kako se usudio iskušavati Isusa, tako nastavlja i danas zavoditi njegovu svetu Crkvu, udahnjujući u srca ljudi osjećaje neprijateljstva i smrti«³⁹.

Fatimska poruka, dakle, ne govori samo o »realnoj Rusiji«⁴⁰ kao »znaku vremena« niti samo o komunističkom ateizmu kao najvećem protivniku kršćanstva nego ju je potrebno shvatiti kao pomoć pri čitanju novih »znakova vremena« te interpretaciji sadašnje i buduće povijesti u njezinoj ambivalentnosti. Načelno je neosporivo to da je središnja poruka Fatime duhovne naravi: ona izražava hitan poziv na obraćenje ljudi Božjoj volji i na pokoru u svrhu spasenja.⁴¹ No, poruka bi ostala sužena samo na duhovno-interiorističku dimenziju i tako bi u konačnici izgubila svoj istinski duhovni značaj ako bi se njezina duhovna svrha prestala povezivati s konkretnim povijesno vidljivim zbivanjima u svakom vremenu. Upravo Fatima od svih ostalih marijanskih poruka najsnažnije apelira na to da duhovni čini postanu »znakovi vremena«, to jest

³⁷ Usp. Comunicazione di sua eminenza il card. Angelo Sodano segretario di stato di sua santità, § 998, 555.

³⁸ Angelo AMATO, C'è poco da scherzare nei segreti di Fatima.

³⁹ *Isto*.

⁴⁰ Usp. Franco MANZI, Le profezie apocalittiche di Fatima, 218.

⁴¹ Usp. Joseph RATZINGER, Commento teologico, § 1012, 563; § 1014, 564–566; § 1020, 568.

da obraćenje, molitva i pokora postanu vidljivi u konkretnoj povijesti i da su to jedini načini kako se trenutna povijest može mijenjati i usmjeravati na dobro.

4. Moć čovjekova obraćenja za »preokret« povijesti

Napomenuli smo da po sadržaju svojih vizija fatimska poruka djeluje prilično dramatično, toliko da se može zastati pred njezinim intenzitetom i pomisliti da je za ljudsku povijest već sve nepromjenjivo određeno. Može se steći dojam da povijest ide svojim već zacrtanim apokaliptičnim smjerom, a čovjek pojedinac može izgledati još samo kao nemoćni »kotačić« u megalomanskom pogonu čovječanstva. Neslužbene interpretacije fatimske poruke nerijetko su se zavodile tim dojmom o nepromjenjivom dramatičnom ishodu ljudske povijesti. Kada se još obrati pozornost na govor o mogućoj Božjoj kazni, ona kao da dodatno potvrđuje čovjekovu nemoć pred ishodom budućnosti. Međutim, poruka Fatime glasi upravo suprotno: ishod povijesti nije unaprijed određen niti nad njom vladaju destruktivne sile koje bi bile jače od Boga i čovjeka.

Fatimska poruka može se okarakterizirati i kao antropocentrična jer u konačnici upozorava čovjeka na to da je on pravi kreator i usmjeravatelj povijesti čovječanstva kroz vrijeme. U njoj se povijest ne predstavlja u obliku neutralne informacije, nekog prezadanog sustava ili neizbježne sudbine, nego uzročno-posljedičnom interpretacijom mogućih povijesnih kretanja ona apelira na čovjeka i njegovo djelovanje. Takva metoda je vlastita gotovo svim mariofanijama⁴² te je prisutna i u fatimskoj poruci. Marija upozorava na buduće negativne događaje i tumači zašto će se oni zbiti, ali s ciljem da se oni na kraju ne dogode. Pritom snažno naglašava čovjekov grijeh čije strukture uzrokuju društveno vidljive neravnoteže, koje vode do određenih »predvidivih« katastrofa. Marija ukazuje na opasnosti s pozitivnim ciljem – da se okonča moć zla i grijeha te da se čovječanstvo usmjeri na put prema dobru, kojim se stvara nova povijest, koja u konačnici završava u zajedništvu s Bogom. Konačno, Marija navodi načine na koji se »predviđeni« događaji mogu promijeniti i čovječanstvo usmjeriti spasenju. Neodgodivo od ljudi traži obraćenje, pokoru, molitvu, posvetu njezinu Bezgrešnom Srcu. Zanimljivo je u ovom kontekstu uočiti dvostruku razinu Marijine komunikacije: ona govori o tom što će se dogoditi u povijesnom kontekstu, ali za to ne poseže za strateško-političkim uzrocima, nego razloge traži na antropološko-duhovnoj razini, u čovjekovu grijehu.

⁴² Usp. Gottfried HIERZENBERGER – Otto NEDOMANSKY, *Erscheinungen und Botschaften der Gottesmutter Maria. Vollständige Dokumentation durch zwei Jahrtausende*, Augsburg, 1997, 43–44.

Također i predložena sredstva obnove nisu prvotno političke, nego duhovne naravi. Marija govori o moći grijeha i zla koje se manifestira u moralnoj i političkoj povijesti, ali i o moći čovjekova duhovnog obraćenja koje će promijeniti njegovo djelovanje, što će opet imati posljedice na vidljivu povijesnu stvarnost.

U fatimskoj poruci čovjek je predstavljen kao subjekt odgovoran za svoju povijest, koji nije izvana determiniran na određeno ponašanje, ali ne može biti ni indiferentan prema povijesti u kojoj živi. Fatima aktualizira temeljno teološko-antropološko načelo: da čovjek stoji pred Bogom kao biće koje je u svojoj slobodi njemu od-govorno, bilo na jedan bilo na drugi način; ima mogućnost uvijek iznova realizirati svoju slobodu u opredjeljenju za dobro ili za zlo. Sam čovjek preuzima odgovornost na koji će način usmjeravati svoj život: grijehom odvrćati se od Boga ili obraćenjem usklađivati se s Božjom voljom. Fatimska poruka naglašava oboje: da je čovjek sposoban okrenuti se nasilju i zlu, što je u velikim razmjerima vidljivo u ljudskoj povijesti. Isto tako da je sposoban za obraćenje, čime otvara u sebi i u svijetu prostor Bogu i njegovu vodstvu. Po toj drugoj mogućnosti, da se čovjek u svojem prosuđivanju i djelovanju okrene Bogu, može se i u kontekstu suvremenoga antropocentričnog shvaćanja povijesti, kao stvarnosti koju čovjek slobodno oblikuje, govoriti o Božjem djelovanju u povijesti. U slobodnom čovjekovu opredjeljenju za mir, pravednost i ljudskost, koje on ostvaruje u svjetlu vjere, otvara se prostor Božjeg djelovanja u svijetu. Sam Bog tako u povijesti djeluje u čovjeku i po čovjeku na način da su i Bog i čovjek jednakovrijedni subjekti povijesti. Bog djeluje tako da čovjeka nadahnjuje, potpomaže i prati; tako što na transcendentalan način omogućuje i podržava čovjekovo djelovanje (*concursum divinum*).⁴³ Logika Božje milosti sadržana je u tome da Bog čovjeka poziva da odgovori na njegovo nadahnuće obraćenjem i promjenom života. Božja milost omogućuje čovjeku da uistinu prihvati Božju ponudu i da djeluje sukladno njegovu spasenjskom planu. Na taj način čovjekove snage i djelovanje »postaju ona mjesta, u kojima sama Božja snaga, koja djeluje u svemu, izlazi na vidjelo i postaje djelotvorna«⁴⁴. Iskustvo konkretne povijesti, međutim, pokazuje da se ni u tom slučaju neće odmah dogoditi vidljive radikalne promjene na sceni ljudske povijesti. Sam čovjek kao pojedinac u odnosu na velika zbivanja čovječanstva nerijetko ostaje nemoćan i ne može na njih izravno utjecati. Ali, otvarajući se iznutra Bogu, on mijenja svoje razmišljanje i djelovanje te »malim koracima« može pokrenuti i druge ljude i na taj način širiti prostor Božje dobrote u svijetu.

⁴³ Usp. Jürgen WERBICK, *Geschichte / Handeln Gottes*, u: Peter EICHER (ur.), *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*, I, München, 2005., 509.

⁴⁴ Peter HÜNERMANN, *Gottes Handeln in der Geschichte*, 123.

tu. Fatimska poruka upravo tu »povijesnu« sinergiju Boga i čovjeka doziva u sjećanje: »Djelovanje Boga, gospodara povijesti i suodgovornost čovjeka u njegovoj dramatičnoj i plodonoj slobodi dva su temelja na kojima je sagrađena povijest čovječanstva.«⁴⁵

I govor o povijesno vidljivoj »Božjoj kazni«, ukoliko se ljudi ne obrate, potrebno je razumjeti u svjetlu čovjekove odgovornosti. Ako čovjek ima slobodu izbora dobra ili zla koju i sam Bog poštuje, onda samo čovjekovo ponašanje vodi odgovarajućim posljedicama. Sukladno tomu, bilo bi preciznije govoriti da ljudi sami sebe svojim grijesima kažnjavaju,⁴⁶ umjesto da se Boga prikazuje kao osvetnika i njime se prijeti. Suprotno tome, Božja prisutnost u povijesti, na koju ukazuje i fatimska poruka, govori o Božjem suosjećanju s čovjekom te o njegovoj solidarnosti sa svima onima koji trpe posljedice grešnog ponašanja. Ona najprije poručuje da čovjek tek u Božjem svjetlu ispravno uviđa štetne razmjere svojeg grijeha, umjesto da negativna predviđanja izravno pripisuje Božjem osvetništvu. Unatoč svojoj dramatičnosti, poruka iz Fatime kazuje da Bog najprije želi da se čovjek obrati. Ukoliko to ne učini, onda sam snosi posljedice svojih promašaja na razini sadašnjega povijesnog trenutka.

5. Ambivalentnost i pozitivan ishod povijesti

Nakon što smo razmotrili mjesto Boga i čovjeka u ljudskoj povijesti, dolazimo do našega zadnjeg pitanja: Kakvo razumijevanje povijesti kao takve možemo iščitati iz fatimske poruke? I na to pitanje odgovor je slojevit. Najprije, fatimske »tajne«, makar izrečene preko simboličkih vizija, upozoravaju na stvarnu ambivalentnost i dramatičnost povijesti, u kojoj se čini da prevladava moć zla koja je vodi nezaustavljivoj propasti. Stvarnost zla i grijeha realna je i snažno utječe na tijek povijesti. Marija kao Božja »glasnica« pomaže čovjeku uvidjeti taj povijesni realizam zla i čovjekovu ulogu u njegovu širenju. Ona pokazuje da čovjek ima utjecaja na tu tamnu stranu povijesti, na povijest ne-spasenja ili propasti, na dva načina: grijehom je širi i povećava, a obraćenjem joj može stati na kraj i suprotstaviti joj povijest dobra. Tako fatimska poruka u konkretnom povijesnom kontekstu aktualizira temeljnu logiku odnosa čovjeka prema Bogu: čovjek nije fatalistički izručen razarajućim silama u povijesti, nego je pozvan otvarati se snazi Božje milosti i s njime angažirati se u borbi protiv zla. Poruka Fatime je u tome da je sam čovjek uključen u ambivalentnost povijesti

⁴⁵ Tarcisio BERTONE, *Presentazione*, § 984, 531.

⁴⁶ Da čovjek sam sebe kažnjava, jasno poručuje i sestra Lucija u pismu Svetom Ocu od 12. svibnja 1982. godine. Usp. Tarcisio BERTONE, *Presentazione*, § 984, 530–531.

time što svojim grešnim promašajima povećava njezinu dramatičnost a milosrdnim poticajima preokreće je u »povijest spasenja«, u kojoj se već sada aktualizira Božja spasenjska ljubav.

Sljedeća značajka povijesti, koja se može iščitati iz fatimske poruke, je sadašnja hitnost. Na pozadini dramatičnosti povijesti, Marija od ljudi traži neodgodivu promjenu sada i odmah, ponajprije na duhovnoj razini, koje će onda voditi društveno-političkom boljitku. Čovjek treba djelovati odmah ukoliko ne želi da se stanje povijesti ireverzibilno pogorša. U Bibliji je hitnost obraćenja vezana uz posljednja vremena u kojima nema više odgađanja, kompromisa, izgovora. To posljednje vrijeme nastupilo je dolaskom Isusa Krista (usp. Mk 1,15) i nastavlja se u vremenu Crkve. Mi već uslijed Kristova djela spasenja živimo u eshatološkom vremenu, vremenu realiziranoga Božjeg obećanja te očekujemo konačno natpovijesno dovršenje spasenja koje je već na znakovit način prisutno u povijesti. Zato je sadašnjost povijesti toliko važna da joj se pripisuje vrijednost »kairosa«, jer ona Kristovim dolaskom pripada posljednjem vremenu. Ona je za svaku ljudsku generaciju nepropustiva prilika da vlastitim životom prihvati ponuđeno spasenje. U protivnom, može biti za nju prekasno, vrijeme prilike za nju može jednostavno nepovratno proći. To načelo eshatološke napeptosti (»već-još ne«) glede dovršenja spasenja ne dozvoljava da se pojedina zbivanja spomenuta u fatimskim »tajnama« tumače kao punktualna pretkazivanja svršetka povijesti. Navedene »znakove« posljednjih vremena kao što su bezboštvo, progoni Crkve, širenje moći zla spominju već spisi Novog zavjeta i oni se u različitim intenzitetima događaju u čitavoj ljudskoj povijesti. Oni nisu kronološki indikatori za kraj povijesti, nego imaju funkciju opomene da je jedini pravi »eshatološki znak« spasenja Isus Krist, i dramatičnog poziva da je upravo sada nepovratna prilika da se otvorimo njegovu spasenju, dok još nije kasno.

Fatimska poruka, osim toga, gledana u cjelini njezinih sadržaja, podrazumijeva povijest u univerzalnoj perspektivi. Premda je dosad vidljivo u znakovima, kao jednoj vrsti »pred-iskustva«, ona kazuje da povijest u cjelini ima pozitivan ishod, unatoč svim ljudskim promašajima. Svrha marijanskih ukazanja u Fatimi nije najava propasti svijeta, nego spasenja grešnika i neba kao Božje pobjede. »Fatimska poruka otkriva veo o paklu koji postoji na zemlji, ali također nudi utješno proroštvo nebeske domovine«⁴⁷, piše kardinal Amato. Njegovo mišljenje slaže se s komentarom kardinala Ratzingera da vizija treće »tajne« poručuje to da se ambivalentnost povijesti u konačnici razrješuje u križu, u kojemu nevolje, uništenja, mučeništva i patnje nisu uzaludne, nego su

⁴⁷ Angelo AMATO, *C'è poco da scherzare nei segreti di Fatima*.

preobražene u spasenje.⁴⁸ Kristov križ u povijest čovječanstva utiskuje pečat nade. On je garancija da Bog nije napustio povijest, nego se sažalio nad svakim čovjekom sve do žrtve svojeg Sina i suosjeća sa svakim u svako vrijeme. Taj konači ishod povijesti, ističe dalje Ratzinger, nije samo dohvatljiv na kraju vremena, nego ga se već u vremenu može predokusiti bilo vlastitim obraćenjem, molitvom i pokorom, bilo žrtvom mučenika od kojih dolazi snaga za obnovu Crkve.⁴⁹ Povijest dakle, ne sadrži po sebi neki homogeni smisao niti iz sebe same ima neko jednoznačno teleološko usmjerenje, nego iz spasenjskog događaja Isusa Krista i njegova eshatološkog ispunjenja možemo govoriti o smislu i preobrazbi povijesti.⁵⁰ Da bi se prihvatilo takvo gledanje ishoda povijesti, potrebna je vjera (i iskustvo vjere), koja utemeljuje mogućnost drukčije interpretacije sadašnje i buduće stvarnosti.

Na cjelinu povijesti i njezine pojedine događaje vjera daje drukčije svjetlo u kojem se već sada može »vidjeti« Božja spasenjska prisutnost, koja nije dohvatljiva historiografskim načinom proučavanja povijesti. Niti je povijest spasenja kronološki i događajno identična s poviješću svijeta da bi se mogla na očevidan način rekonstruirati u društveno-političkim kretanjima. Po logici eshatološke napetosti, povijest i dalje ostaje dvoznačna, isprepletana dobrom i zlom, ali se u njoj pod »znakovima vremena« u svjetlu vjere već otkriva Božja spasenjska prisutnost.⁵¹ Sukladno tome, možemo ići dalje pa kazati da je povijest važna kako za čovjekov put prema Bogu tako i za samoga Boga. To potonje nije rečeno u smislu da bi Bogu samom trebala povijest za njegovo dovršenje, nego zato jer je Bog sam odlučio »hoditi« s čovjekom kroz povijest, jer se sam dobrovoljno vezao uz povijesno biće čovjeka kojega je pozvao u zajedništvo svojeg života. Čovjek, pak, u svojoj povijesnoj egzistenciji realizira, bilo pozitivno bilo negativno, svoj odgovor na Božji poziv i time odlučuje o svojoj konačnoj budućnosti s Bogom.

Zaključak

Ponajprije je važno konstatirati da fatimska poruka na poseban način daje važnost i vrijednost ljudskoj povijesti. To je u današnjem vremenu, u kojem se dekonstruira sam pojam povijesti, a ljudska egzistencija se promatra kao

⁴⁸ Usp. Joseph RATZINGER, *Commento teologico*, § 1019, 567.

⁴⁹ Usp. *Isto*.

⁵⁰ Usp. John WEBSTER, *Eschatology, Anthropology and Postmodernity*, u: *International Journal of Systematic Theology*, 2 (2000.) 1, 21.

⁵¹ Usp. Giuseppe RUGGIERI, *Zeichen der Zeit*, 66.

fragmentarna, stalno promjenjiva i bez nekog objedinjujućeg smisla,⁵² još značajnije istaknuti.

Ako, nadalje, fatimsku poruku čitamo iz perspektive njezina metodičkog i sadržajnog razumijevanja povijesti i subjekata koji tu povijest realiziraju, možemo zaključiti da je ona utemeljena na biblijskoj i teološkoj slici povijesti, koja je u temelju dijaloška. Povijest se s jedne strane otkriva kao stvarnost u kojoj Bog djeluje u perspektivi svoje neopozive povezanosti s čovjekom. S druge strane, pokazuje se kao povijest ljudskoga slobodnog odgovora Bogu, pa je, promatrana iz perspektive čovjeka, isprepletena poviješću milosti (milosnog prihvaćanja Božjeg poziva) i poviješću grijeha (odbijanja Božje ponude). Dramatičnosti prikaza tijeka povijesti u fatimskoj poruci nije svrha fatalističko »paraliziranje« čovječanstva, nego prikazuje dramatičnost čovjekova grijeha i neodgodivu potrebu obraćenja, na pozadini anticipirane ostvarenosti i povijesne aktualizacije Kristova spasenja.

U fatimskoj poruci prisutno je i jedno drugo biblijsko-teološko načelo: da je povijest spasenja (konkretno povijest Crkve) isprepletena s poviješću svijeta i u njoj se ostvaruje, ali s njome nije identična. Povijest spasenja nije moguće sasvim poistovjetiti s političko-društvenim tijekom svijeta niti se može u povijesti konstatirati jedan vidljivi progresivni rast u kojem bi se povijest svijeta sve više poistovjećivala s poviješću spasenja. Povijest spasenja u povijesti svijeta prisutna je na način »znakovitosti« u pojedinim događajima, u kojima se u svjetlu vjere otvara Božja spasenjska prisutnost, unatoč prividnoj moći zla i grijeha. Čini nam se stoga da se odnos sadašnje povijesti i povijesti spasenja u fatimskoj poruci može opisati na način umjerenog inkarnacionizma, prema kojem povijest svijeta nije potpuno beznačajna za ostvarenje povijesti spasenja, nego može biti mjesto njezina vremenskog obistinjenja (usp. GS 39). U tom kontekstu fatimska poruka može biti pomoć za čitanje »znakova vremena« u širem rasponu povijesnih zbivanja.

Naposljetku, fatimska poruka prikazuje povijest kao izazov na koji čovjek treba odgovoriti osobnim angažmanom. Ona poziva čovjeka na duhovno obraćenje, koje treba biti vidljivo u svijetu, jer je povijest svijeta jedina mogućnost u kojoj čovjek realizira svoj hod prema konačnom zajedništvu s Bogom. Poruka Fatime ohrabruje stoga i za realizam prisutnosti Boga u povijesti, koji za vjernika može biti jedina nepokolebljiva orijentacija i onda kada se u pojedinim povijesnim zbivanjima tako ne čini. Jedino perspektiva vjere u Isusa Krista koji se žrtvovao na križu i time razriješio ambivalentnost povijesti u

⁵² Usp. John WEBSTER, *Eschatology, Anthropology and Postmodernity*, 17–19.

korist spasenja čovjeka daje sigurnost da se onima koji imaju povjerenja u Boga ipak sve okreće na dobro. Prema fatimskoj poruci, ljudska povijest vjerniku predstavlja izazov na kognitivnom i djelatnom planu: da u svjetlu vjere otkriva znakove Božje prisutnosti u njoj i da je vlastitim angažmanom usmjerava prema sve bližoj budućnosti s Bogom.

Summary

THE CHALLENGE OF HISTORY IN THE FATIMA MESSAGE

Valerija Nedjeljka KOVAČ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
valerija.kovac13@gmail.com

The article discusses the understanding of history in the Fatima message in view of God's call to the human being to be his collaborator. It is shown that history is not pessimistically determined by negative forces of evil, but instead represents a challenge to human beings to shape it with their lives and activities in the light of God's call to conversion. This thesis is developed in the article under a few aspects: the article emphasises that God shows himself as present in history through the prophetic charisma of Marian apparitions; it analyses the manner in which Mary participates in history as the mediator of God's messages to human beings – as caring, warning, and urging us to conversion; it reads the »signs of the times« in the Fatima message, adding a note that it is sometimes too narrowly interpreted; it reflects on the manner in which the human being is summoned to assume responsibility for the history of humanity. Finally, the article »filtrates« from the Fatima message the very understanding of human history. That history is realised in the ambivalent presence of good and evil, but due to God's salvific activity, its positive eschatological outcome is guaranteed.

Keywords: *Fatima, Mary, apparitions, history, God's activity, signs of the times, sin, conversion.*